

Karl Jaspers: Pledoaje za filozofiju. Filozofija u razlici spram religije i znanosti

Vesna Batovanja

Gimnazija Tituša Brezovačkog, Zagreb

SAŽETAK: Jaspers je htio pokazati samostalnu moć filozofije nasuprot znanosti i religiji, no ne da bi ove potonje prezreo. Osjećao se pozvanim da brani filozofiju od prijezira kojem su je katkad izlagali znanstvenici i obratno, da brani znanost od istog prijezira koji je dolazio od filozofa. Sukladno njegovu shvaćanju razlikovanja, koje ne znači ni nijekanje ni suzbijanje, htio je Jaspers naspram svih triju – filozofije, religije i znanosti – biti pravedan.

Ključne riječi: *Karl Jaspers, filozofija, religija, znanost*

Uvod

Jaspers odbija vulgarno shvaćanje odnosa teologije i filozofije koje se temelji na suprotnosti vjere i znanja, objave i uma. Vjera nije iracionalna. Polarnost racionalnog i iracionalnog može voditi samo prema smetenosti egzistencije. Za njega teologija, odnosno religija, nema manje posla sa spoznajom i mišljenjem nego filozofija. Protivi se shvaćanju koje ustrajava na suprotnosti filozofije i religije.

Iako su znanost i filozofija povezane, među njima ipak postoji razlika. »Ona (znanost) nije utemeljenje filozofijske istine, no ipak je danas uvjet istinitosti u filozofiranju.« (Jaspers 1973e: XXV) Smisao znanosti ne može se znanstveno dokazati, njega može samo filozofija osvijetliti. Prema Jaspersovu učeniku Hansu Saneru, znao je on »...bolje nego većina neopozitivista što je znanost i istraživanje; jer on o njima nije samo razmišljao, već je postigao punu jasnoću, jer je sam bio znanstvenik i istraživač.« (Saner 1987) Filozofija je često pogrešno razumljena time što se identificirala s modernom znanošću ili je pak nastupila također kao jedna znanost. Sadašnju zadaću vidi Jaspers u tomu da filozofiju treba ponovno dovesti iz te zapalosti sebi samoj. Iako je filozofija od svojega početka označena jednostavno kao znanost, s razvojem moderne znanosti postavilo se pitanje: Je li ona uopće znanost?

Filozofija i religija

Filozofiranje pripada čovjeku kao čovjeku

»U filozofiranju vraća se pojedinac sebi.¹« Što je filozofija ne znam putem neke definicije, već time da u njoj živim. »Filozofiranje je zbiljski u ispunjenju jednog dotičnog pojedinačnog života, čovjek je kao moguća egzistencija filozof, tj. kao onaj koji misli.« (Jaspers 1973b: 8) »Filozofija je ponajprije djelo jednoga čovjeka. Da bi se ozbiljila, zahtijeva ona cijeli život. Kao filozofirajući nadvladavam se kao samo empirijski opstanak da bih, kao moguća egzistencija, mogao doći u komunikaciju s drugim egzistencijama. No ja sam samo s drugim, sam nisam ništa.« (Jaspers 1973b: 22) Ne radi se o komunikaciji između razuma i razuma, duha i duha, već egzistencije i egzistencije. Tek je u njoj postignuta svrha filozofije. »Što se ne ozbiljuje u komunikaciji, nije još, što se naposljetku ne temelji u njoj, jest, bez dostatnog razloga. Istina počinje udvoje.« (Jaspers 1973b: 95)

U Kantovoj filozofiji Jaspers vidi vrhunac i utemeljenje modernoga mišljenja. Kantova misao da se može učiti samo filozofiranje, no ne i filozofija, i za njega je plauzibilna.

Tisućljećima zapadno mišljenje čini jednu jedinstvenu povijest koja se ime- nuje *philosophia perennis*. »Nijedna sadašnjost ne može više izmisliti novu filozofiju a da ne prijeđe put njezine povijesti. Prva teškoća ostaje stalno, stare razumjeti i prisvojiti.« (Jaspers 1973b: 95). Pritom se prisvajanje bitno razlikuje od izvanjskoga preuzimanja.

Cjelokupnu povijest filozofije označuje, prema Jaspersu, razlikovanje uma i neuma. Ta se opreka pojavljuje u grčkoj filozofiji kao opreka bitka i pričina (Parmenid), bića i praznine (Demokrit), pravog bitka i nebitka (Platon) te forme i materije (Aristotel). U kršćanstvu se ta opreka razvija u »opreku uma i vjere u unutrašnjosti pojedinog čovjeka...« (Jaspers 1973a: 9). Ista opreka izvršena je i u filozofiranju XVII. i XVIII. stoljeća. Paradigmatski pojam uma, prema Jaspersu, razvijen je u njemačkoj filozofiji time što mu je Kant dao jedno novo ishodište koje se kod Hegela izgubilo, a kod Fichtea i Schellinga ponovno se pojavilo. Filozofi koji su doveli u pitanje um bili su Nietzsche i Kierkegaard. Stoga nije slučajno da su oba bili radikalni protivnici »sistema«, tisućljetnoga lika filozofije koji svoj vrhunac postiže u njemačkom idealizmu. U njemu vide odvratanje od zbilje koje za posljedicu ima laž i obmanu. U njihovu mišljenju Jaspers vidi zamah zapadnoga filozofiranja čije se konačno značenje još ne može procijeniti.

¹ »Filozofija se obraća pojedincu.« (Jaspers 1988: 124)

Razlikovanje filozofije i religije

Valja odmah istaknuti da to razlikovanje Jaspers ne misli u smislu da religija niječe, suzbija ili pak prezire filozofiju, već kao da je stalno pogada. Religija je, prema Jaspersu, svojim mišljenjem po kojem posjeduje konačnu istinu, uzrokom stalnog nemira u filozofiji. Ta je misao istodobno uzrokom prekida svake prave komunikacije među njima. U opreci spram tjeskobe za pravi bitak, koji čovjekovu bitku daje ozbiljnost, religija izaziva krive tjeskobe. Tjeskoba za vlastiti bitak glavna je značajka probuđenoga čovjeka. Dok je odluka za religiju konačna i može biti ugrožena samo opasnošću sumnje i nesigurnosti, odluka za filozofiju daje čovjeku slobodan put, štoviše, on je osuđen na traganje.

Jaspers odbija zahtjev isključivosti koji karakterizira biblijsku religiju u svojoj neznoj razgranatosti. On je, po Jaspersu, kako prema svom motivu tako i sa svojim posljedicama, nesreća za čovjeka. Njega izriče Krist kad kaže: »Ja sam put, istina i život.« Ljudi su stavljeni pred alternativu – biti za njega ili protiv njega. Ili kad kršćani o sebi misle da su sol i svjetlo Zemlje. Već u *Novom zavjetu* Krist kaže da nije došao donijeti mir već mač. Riječ je, prema Jaspersu, o zahtjevu koji ne potječe od Boga. Usprkos tomu vidi Jaspers u *Bibliji* i biblijskoj religiji temelj našega filozofiranja. Prihvata Kantovo pobijanje svih dokaza Boga. »Dokazani Bog nije Bog.« (Jaspers 1988: 30) Na drugome mjestu: »Što mogu dokazati, u to ne trebam još vjerovati.« (Jaspers 1973b: 303). Izvjesnost Božjega bitka jest pretpostavka, a ne rezultat filozofiranja. Vjera se opire racionalnom dokazu, no istodobno ne proturječi razmišljanjima koja je žele osvijestiti. To odgovara Jaspersovu shvaćanju da ona nije nešto protivno umu. Kao eksplicacije jedne vjere teologija i filozofija jesu istodobno srodne i bitno različite. Jaspers ističe: »Filozofija nastaje faktično na tlu jedne religiozne supstancije protiv čije se formulirane pojave istodobno bori.« (Jaspers 1973b: 314) To vrijedi za grčku filozofiju, od Ksenofana do Platona i Aristotela kao i za Nijemce Hegela i Schellinga. Filozofija, prema Jaspersu, postaje sekulariziranom religijom. Obratno, religija rabi pojmove koje je stvorila filozofija. Dok je kršćanska dogmatika oblikovana s pomoću grčke filozofije, protestantska teologija XIX. stoljeća izvršila je utjecaj na razvoj njemačkog idealizma. To primanje filozofije preko teologije može joj škoditi. Ona može postati krhka ili često nepoštena. To se ne događa ako je riječ o izvornoj, stvaralačkoj teologiji kao i filozofiji. »Usprkos dokazivom utjecaju putem pojmova i oblika druge strane, takvo je podrijetlo u teologiji vidljivo kod Augustina i Luthera, u filozofiji u grčkoj filozofiji, kod Bruna, Spinoze, Kanta.« (Jaspers 1973b: 314)

Filozofijska vjera

Filozofijsku vjeru kao smisao filozofijskoga nauka zastupa Jaspers već u svojoj »Filozofiji« (1931).² No izričito ju je formulirao tek u spisu »Filozofijska vjera« (1947). Filozofijska vjera kao vjera misaonog čovjeka u svako je doba povezana sa znanjem. »Ona hoće znati što se može znati, samu sebe prozreti.« (Jaspers 1988: 13) U njoj čovjek vjeruje u svoju mogućnost, u njoj »diše svoju slobodu«. Nasuprot alternativama – objavljena vjera ili nihilizam, znanost ili iluzija – stoji mogućnost u filozofiranju držati naš ljudski bitak otvorenim. Te alternative vode izostanku pravoga ljudskog bitka koji samo putem filozofiranja može biti očuvan. Zagovor filozofije jasno izriče rečenica: »Filozofija ne treba odstupiti. Ponajmanje danas.« (Jaspers 1988: 10). Ona ne treba odstupiti ne samo ako je riječ o religiji i znanosti, već i ako je riječ o njezinoj vlastitoj tradiciji. U razlici spram Heideggera, Jaspers ne namjerava utemeljiti mišljenje koje bi bilo izvornije od filozofije. Stoga namjerno svoje trosveščano glavno djelo naslovljava jednostavno »Filozofija«.

Filozofijska vjera predstavlja temelj našega mišljenja. Kao tema je, prema Jaspersu, bezgranična. Ona hoće samu sebe objasniti. Ona obuhvaća ono što mi kao subjekt i objekt odvajamo. Bitak sâm, koji Jaspers imenuje obuhvatno (*das Umgreifende*), obuhvaća obje strane rascjepa subjekt – objekt.

Da bi se razumio pojam vjere, nužno je objasniti jedan od Jaspersovih temeljnih pojmova, naime, obuhvatno, to znači svijet i transcendenciju. Što mi razumijemo pod svijetom nije predmet već jedna ideja, jer nikada ne spoznajemo sam svijet, nego to što se u njemu pojavljuje. »Realnost svijeta ima jedan iščezavajući opstanak između Boga i egzistencije.« (Jaspers 1988: 32) Transcendencija je samo onda ako svijet nije utemeljen u sebi, već upućuje van, preko sebe. Bitak, koji smo mi, jesu opstanak, svijest uopće i duh. Kao opstanak živimo u jednoj okolini; kao svijest uopće sama okolina biva idejom svijeta, mislimo preko svijeta van i možemo ga pustiti da iščezne kao da ga nema. Kao duh smo život ideja koje vode naše unutarnje nagone. Ova tri navedena načina čine obuhvatno. No tek kao egzistencija, koja je također jedan način obuhvatnog, znam se kao utemeljenog u transcendenciji. Sveza svih triju načina obuhvatnog jest um. »Um nije vlastitog podrijetla no, zato što je obuhvaćajuća sveza, on jest kao jedno podrijetlo, u kojem sva podrijetla dolaze na vidjelo.« (Jaspers 1973a: 47) Egzistencija i um usko su povezani. »Egzistencija si biva samo putem uma jasna; um ima sadržaj samo putem egzistencije.« (Jaspers 1973a: 39) Jaspers parafrazira Kanta kad kaže: »Kao što su pojmovi razuma bez zora prazni, tako je um bez egzistencije šupalj.« (Jaspers 1973a: 49). Kao što filozofija ne daje oslonac u nevolji, tako se filozofijska vjera vidi kao »napuštena, neosigurana, nezaštićena«. Pitanje, što

² Riječ je o njegovu trosveščanom glavnom djelu: Prva knjiga: »Philosophische Weltorientierung«, druga knjiga: »Existenzerhellung« i treća knjiga: »Metaphysik«.

zapravo jest, nalazi svoj odgovor u objašnjenju načina obuhvatnog – svijeta, i transcendencije – opstanka, svijesti uopće, duha i egzistencije. Putem uma, koji je oruđe egzistencije, živimo filozofijski. »Filozofijska vjera kao nuždan moment ima um.« (Jaspers 1973a: 38) Filozofijska je vjera također vjera u *komunikaciju*. U njoj ima svoje podrijetlo istina. Putem nje čovjek nalazi drugoga čovjeka s kojim se može povezati. Kao moguća egzistencija sam kao sloboda i u komunikaciji sam usmjeren na druge slobode. Richard Wisser, znalac i svjetski poznat tumač Jaspersove filozofije, objašnjava Jaspersov pojam filozofijske vjere pregnantno i precizno kad kaže: »Filozofijska vjera treba unaprijediti komunikaciju ljudi i otvoriti pogled za transcendenciju, naime božansko. Jaspers nije nikada, kao teolozi, pokušao odrediti božansko i nije nikada pokušao, kao neki znanstvenici, prikazati je kao priviđenje.« (Wisser 1995: 172). Čovjek može biti tumačen kao predmet istraživanja (za anatomiju, fiziologiju, psihologiju i sociologiju) ili kao sloboda. »No čovjek nalazi u sebi što nigdje u svijetu ne nalazi, nešto neprepoznatljivo, nedokazivo, nikada predmetno, nešto što se uskraćuje istraživačkoj znanosti: slobodu i što je s njom povezano.« (Wisser 1995: 51) Kao predmet istraživanja on je stvar znanosti, a kao sloboda glavna značajka naše vjere. Kršćani su znali granicu čovjeka (Pavao, Augustin, Pascal). Pascal je istodobno vidio veličinu i nevolju čovjeka. »Tako smo nesretni da imamo slutnju sreće. Nosimo u sebi jednu sliku istine, a posjedujemo samo zabludu. Nesposobni smo istinski ne znati kao i nešto izvjesno znati.« Jedan od temeljnih interesa filozofijske vjere jest pitanje kako je čovjeku izvjestan njegov ljudski bitak. Znajući svoju konačnost, biva svjestan svoje slobode i putem slobode biva mu izvjesnom transcendencija.

Iako se u nazivu *filozofijska vjera* povezuju dva pojma koji se prividno isključuju, riječ je ipak o jednom smislenom imenu. Prvi dio imena trebao je odvojiti filozofiju od religije, a drugi od znanosti.

Izvori filozofije

Poticaji na filozofiranje jesu čuđenje, sumnja i granične situacije. Granične situacije temeljne su situacije našeg opstanka. Zovu se graničnima jer ih ne možemo promijeniti. Iskustva boli, nemoći i slabosti čine nas mudrijima. Poslije čuđenja i sumnje, granične situacije važan su izvor filozofije. »Granica izriče: postoji nešto drugo, no istodobno: to drugo nije za svijest u opstanku. Granična situacija nije više situacija za svijest uopće, jer je svijest kao spoznavajuće i svrhovito postupanje uzima samo objektivno ili je samo izbjegava, ignorira i zaboravlja...« (Jaspers 1973c: 203) Granične situacije jesu: smrt, patnja, borba, krivnja i nepouzdanost, nesigurnost svijeta. Tko iskušava granične situacije taj egzistira. »Granične situacije spoznati i egzistiranje je isto.« (Jaspers 1973c: 204) Smrt kao jedna granična situacija jest određena smrt, naime smrt bližnjega ili vlastita smrt. Smrt bližnjega biva samo onda graničnom situacijom za mene ako je ona jedna i jedina za mene. Smrt nije više granična

situacija ako se za mene pojavljuje kao nadmoćna nesreća. »Smrt je stoga preuzeta u egzistenciju, no ne kao filozofijska spekulacija i znanje koje je jezično priopćeno o njoj, već kao obistinjenje nje same i relativiziranje pukog opstanka.« (Jaspers 1973c: 223) Ona je za egzistenciju presudna granična situacija, ona dolazi, a ne zove se, no samo čovjek može odlučiti hoće li živjeti ili neće. »Smrt gura u sferu njegove slobode.« (Jaspers 1973c: 301) Patnja biva graničnom situacijom ako joj ne želimo izmaknuti, ako pred istinom ne zatvaramo oči, već hoćemo, ako se radi o bolesti, znati istinu. Što nas pogađa, moramo nositi. Patnja nas dovodi k pravom bitku. »Kao što patnja faktični opstanak uništava, tako sreća ugrožava pravi bitak.« (Jaspers 1973c: 231) Patnja budi egzistenciju. Ona na kraju biva njezino osvjedočenje. U razlici spram smrti i patnje u kojima nisam sudjelujući, borba i krivnja moje su djelo. Sve živo vodi borbu za opstanak, ili za puki opstanak ili »za rastom i nadilaženjem«. Svako postupanje, čak nepostupanje, ima posljedice u svijetu. Svejedno, činim li nešto ili ne, odgovoran sam za to: »...mogu li nešto činiti, a ne činim, onda sam odgovoran za posljedice moga nečinjenja.« To vrijedi u svim slučajevima, a ne samo ako se nešto događa protiv moje volje.

Bitak kao stalno pitanje filozofiranja

Ono što moguću egzistenciju razlikuje od opstanka upravo je traganje za bitkom, iako ovaj vazda završava u bezdanom. Načini te potrage za bitkom vode k transcendenciji, čije objašnjenje čini zadaću jedne filozofijske metafizike. Budući svijet nema u sebi nikakav temelj, hoće moguća egzistencija s transcendencijom ići svoj put u svijetu. »Ona svoju mogućnost čuva samo ako se zna kao utemeljena u transcendenciji.« (Jaspers 1973d: 4) Stoga ostaje transcendencija za nju neprekidno pitanje. U njoj prestaje sloboda, jer je egzistencija ili u odnosu spram transcendencije ili uopće nije. Njezino je mjesto granica pred kojom stojim ako sam uistinu. »Mjesto transcendencije nije ni ovostranost ni onostranost, već granica, no granica na kojoj pred njom stojim, ako sam uistinu.« (Jaspers 1973d: 13) Bitak transcendencije ne mogu shvatiti, već u jednom mišljenju k njemu transcendirati, a koje »završava u onome što se ne može misliti«. »Hoću li nešto misliti, onda moram misliti nešto određeno. Bitak kao određeni bitak je mišljeni bitak. Bitak kao transcendentni jest kao nemišljiv i neodrediv ništa.« (Jaspers 1973d: 44) Budući da ona vodi k onome što se ne može misliti, ne može se odrediti nikakvom kategorijom, također ne putem slobode. U razlici spram egzistencije transcendencija nije sloboda, no ona je ona koja tu omogućuje u njezinim različitim pojavama kao egzistencije, razuma, ideje. Transcendencija stupa u dušu koja je graničnim situacijama uzdrmana, ona »ne stupa u slijepu dušu«. Stojimo pred alternativom, opstanak odbaciti ili »s izvornim odobravanjem u njega ući«. Slobodna vlastitost ljudske egzistencije razvija se putem htijenja za znanjem i moćnog prkosa, čije je utjelovljenje Prometej. U prkosu vidi Jaspers »negativni izraz odnosa spram transcendencije«.

Filozofija i znanost

Filozofija nije znanost. Svaka znanost ima neki predmet, a filozofija ga nema. Ali bez predmeta ne može filozofiranje učiniti nikakav korak. »No ona imenuje cjelinu svojim predmetom.« (Jaspers 1973b: 318) Dok znanosti ciljaju na pojedinačne predmete, u filozofiji je riječ o cjelini bitka. Ona se tiče čovjeka kao čovjeka. Budući da Jaspers u znanosti nalazi neminovni uvjet filozofiranja, vidi on u čistoći znanosti mogućnost da se postigne čistoća filozofiranja. Istodobno, htio bi razjasniti i nadvladati *znanstveno praznovjerje*. U našem vremenu neumornog nevjerovanja traži se u znanosti čvrsto uporište i od nje se očekuje određivanje ciljeva života, koje ona sama ne može dati. Spoznaja bitka u cjelini jest za znanost također nedostižna. Iako je filozofija nerazdvojiva od znanosti, »...one ipak nisu isto, filozofija nije ni stručna znanost pokraj drugih, niti krunska znanost kao rezultanta svih ostalih, niti znanost koja bi trebala utemeljiti i učvrstiti druge« (Jaspers 1973b: 133).

Razlika između filozofije i znanosti

Pokazuje se u svezi sa smislom »napretka« u filozofiji. U njezinoj povijesti nema napretka njezine supstancije. Naprotiv, u znanostima je napredak ne samo zbiljski već, kako kaže Jaspers, kod kuće. (Jaspers 1973e: XXVII) Prema njemu: »Znanosti i danas imaju izvanredna dostignuća.« (Jaspers 1999: 124). Ipak, ni brz napredak u egzaktnim *prirodnim znanostima* ni proširenje građe u *duhovnim znanostima* ne mogu spriječiti rast dvojbe u znanost uopće. Preteče te sumnje, prema Jaspersu, bili su Kierkegaard i Nietzsche. Oba su doveli u pitanje um i *znanstveno znanje*. »Iz svijesti njihove istine obojici je istina u naivnom liku *znanstvenog* znanja bila sumnjiva.« (Jaspers 1973a: 13)

Odlučnu razliku između filozofije i znanosti vidi Jaspers »u vrsti komunikacije.« Budući da je filozofija izvorno htijenje znanja (*ursprüngliches Wissenwollen*) i tako je smisao sveg znanja, služe znanosti njoj a ne obratno ona znanostima. No filozofija nije sveznanje (*Alleswissen*), naprotiv, ona je protiv mnogoznalosti (*Vielwisserei*). Prema njezinu imenu jest ona težnja (*Streben*), a ne imanje (*Haben*). Njezina je bit traganje za istinom, a ne posjedovanje istine. Jaspers također povlači usporedbu filozofije s putom. »Filozofija znači: biti na putu. Njezina pitanja su bitnija nego njezini odgovori, a svaki odgovor biva novim pitanjem.« (Jaspers 1971: 13) Shvaćanje da je ona suvišna, čak i opasna, ne pojavljuje se tek u našem vremenu.

Znanost ne može dokazati vlastiti cilj. Njega može samo filozofija osvijetliti. Smisao znanosti povezan je s jedinstvom znanosti, tako da je pitanje o jedinstvu temeljno pitanje filozofiranja koje hoće osvijetliti smisao znanosti.

Jaspers piše o izvrtanju smisla znanosti (*Verkehrung des Sinns der Wissenschaft*), koje se sastoji u tomu da čuđenje nad njezinim rezultatima pospješuje vjeru

u znanost, no budući da ta vjera nema »sudioništva u njezinom smislu«, biva ona onda praznovjerjem koje je pustilo da ga zavedu znanstveni rezultati. Praznovjerju podliježu svi ljudi, čak i učenjaci. Ono prijeto čak da se okrene protiv same znanosti. Sadržaji tog praznovjerja jesu vjera u opće blagostanje, u demokraciju kao ozbiljenje slobode većine, ukratko vjera u misaone sadržaje razuma. »Prava znanost je znanje sa znanjem načina i granica znanja.« (Jaspers 1999: 128) Iz rečenoga može se razumjeti Jaspersova tvrdnja: »Križa znanosti nije, dakle, u granicama njihove moći već u svijesti o njihovu smislu.« (Jaspers 1999: 125) Znanje se bez cjeline jednoga svjetonazora gubi, kako Jaspers kaže, »...u beskrajnu nečega što se zapravo nikoga ne tiče« (Jaspers 1999: 125). Stoga nije znanost za sebe u krizi, već je u krizi sam čovjek u njoj. Opasnost za znanost vidi Jaspers u »masovnom opstanku na visokim školama« (*»Massendasein an Hochschulen«*). Taj »masovni opstanak na visokim školama« mogao bi, prema Jaspersu, čak uništiti znanost. »Umjesto visoke škole, kakva živi u svom duhovnom nemiru onoga 'sapere aude', nastaje obična škola.« (Jaspers 1999: 127) Posljedice toga jesu, prema Jaspersu, nivelirano obrazovanje i specijalističko znanje. Masa želi prosječno, ono što je u životu primjenjivo i time mu »blisko«, umjesto *plemenitih dojmova* koji bi istinski mogli odrediti život. Masovni opstanak na visokim školama logična je posljedica jednog stanja svijeta u kojem čovjek biva čovjekom mase; u kojem nema nikakva naprezanja bez konkretne svrhe; svijet je to koji traži trenutačno zadovoljenje, novine potiskuju knjige, a umjesto djela koja prate život, stalno nova lektira. Znanost kao iskonsku volju za znanjem zamjenjuje znanost koja u prvom redu ima na umu njegovu tehničku uporabivost. Umjesto da bude šifrom transcencije, umjetnost postaje igrom i zabavom. Filozofija postaje prividnom mudrošću umjesto da radikalnim mišljenjem dovodi ljudski bitak u pitanje.

ZAKLJUČAK

Jaspers je htio pokazati samostalnu moć filozofije nasuprot znanosti i religiji, no ne da bi ove potonje prezreo. Njegov odnos spram znanosti, sam upozorava, često je pogrešno razumljen. Iako se prvotno potvrdio kao znanstvenik, kako sam kaže »nerijetko je bio imenovan protivnikom ili čak prezirateljem znanosti«. Jaspers upozorava na stalno prisutnu spremnost filozofije da opravda i zaštiti »modernu znanost« od njoj nesklonih moći. Štoviše, filozofija se često s njom identificirala, što Jaspers označuje kao njezinu zapalost. Osjećao se pozvanim da brani filozofiju od prijezira kojem su je katkad izlagali znanstvenici i obratno, da brani znanost od istog prijezira koji je dolazio od filozofa. Križa o kojoj govori ne tiče se same znanosti, već ljudi u njoj. Svatko tko ima samo razum i marljiv je, drži se sposobnim sudjelovati u njoj. Obrazovanje se sve više približava »zahtjevima prosječnih ljudi«, proces kojega smo svjedoci upravo mi, današnji ljudi u punom smislu. »Najveća opasnost za čovjeka prema Jaspersu jest, da čovjek upravo u filozofiji, kao i u znanosti i teologiji, bježi od samoga sebe.« (Wisser 1995: 246)

Sukladno njegovu shvaćanju razlikovanja, koje ne znači ni nijekanje ni suzbijanje, htio je Jaspers naspram svih triju – filozofije, religije i znanosti – biti pravedan.

Zaključimo Jaspersovim riječima: »Objavljeno božanstvo, o kojemu sve ovisi, više nije prvo, nije ni svijet što postoji, nego je prvi čovjek, koji se sa samim sobom kao bitkom ne može nikada izmiriti, nego želi doprijeti iznad i preko sebe van.« (Jaspers 1999: 134).

LITERATURA:

- Jaspers, Karl: *Einführung in die Philosophie*. R. Piper & Co. Verlag, München – Zürich 1971.
- Jaspers, Karl: *Vernunft und Existenz*. Piper & Co. Verlag, München 1973.
- Jaspers, Karl: *Philosophie I*. Springer-Verlag, Berlin – Heidelberg – New York 1973.
- Jaspers, Karl: *Philosophie II*. Springer-Verlag, Berlin – Heidelberg – New York 1973.
- Jaspers, Karl: *Philosophie III*. Springer-Verlag, Berlin – Heidelberg – New York 1973.
- Jaspers, Karl: Nachwort zu meiner Philosophie. U: Karl Jaspers: *Philosophie I*. Springer-Verlag, Berlin – Heidelberg – New York 1973.
- Jaspers, Karl: *Der philosophische Glaube*. Piper Verlag, München – Zürich 1988.
- Jaspers, Karl: *Die geistige Situation der Zeit*. Walter de Gruyter, Berlin – New York 1999.
- Wisser, Richard: *Karl Jaspers: Philosophie in der Bewährung*. Königshausen & Neumann, Würzburg 1995.
- Saner, Hans: Karl Jaspers. Rowohlt Verlag, Reinbek bei Hamburg 1987.

KARL JASPERS: EIN PLÄDOYER FÜR DIE PHILOSOPHIE. PHILOSOPHIE IM UNTERSCHIED ZU RELIGION UND WISSENSCHAFT

Vesna Batovanja

Tituš Brezovački Gymnasium, Zagreb

ZUSAMMENFASSUNG: Jaspers wollte die selbständige Macht der Philosophie gegenüber der Wissenschaft und der Religion zeigen, nicht um die letzteren zu missachten. Sein Verhältnis zur Wissenschaft wurde nach seinen eigenen Worten oft missverstanden. Obwohl er sich zuerst als Wissenschaftler behauptet hat, ist er nach eigenen Worten, »nicht selten als ein Gegner oder gar ein Verächter der Wissenschaften genannt worden.« Jaspers macht auf die stets anwesende Bereitschaft der Philosophie zur Rechtfertigung und zum Schutz der »modernen Wissenschaft« gegen »die wissenschaftsfremden Mächte« aufmerksam. Viel mehr hat sie (Philosophie) sich oft missverstehend mit ihr sogar identifiziert, was Jaspers als ihre Verfallenheit bezeichnet. Er hat sich zur Verteidigung der Philosophie gegen ihre Verachtung seitens vieler Wissenschaftler berufen gefühlt und umgekehrt zur Verteidigung der Wissenschaft gegen Verachtung seitens vieler Vertreter der Philosophie. Sein Leben lang hatte Jaspers das ständige Interesse an der Wissenschaft als auch an der Philosophie. Die Krise, über die er spricht, betrifft nicht die Wissenschaft selbst, sondern die Menschen in ihr. Jedermann, der nur Verstand hat und fleißig ist, hält sich für befähigt in ihr mitzuwirken. Die Bildung nähert sich immer mehr den »Ansprüchen des durchschnittlichen Menschen« ein Prozess, dessen Zeugen wir Heutigen in vollem Sinne sind.

Entsprechend seiner Auffassung von der Unterscheidung, die weder Verneinung noch Bekämpfung bedeutet, wollte Jaspers gegenüber allen dreien (der Philosophie, der Religion und der Wissenschaft) gerecht sein. Alle drei haben ihren Platz. Beschließen wir mit den Jasperschen Worten: »Nicht mehr die offenbarte Gottheit, an der alles hängt, ist das erste, nicht die Welt, welche besteht, sondern das erste ist der Mensch, der doch mit sich selbst als dem Sein sich niemals abfinden kann, sondern über sich hinaus drängt.« (Jaspers 1999: 134).

Schlüsselbegriffe: Karl Jaspers, Philosophie, Religion, Wissenschaft